

XV. Yüzyıldan Günümüze Bosna Hersek'te Türkçenin Durumu Ve Türkçe Öğretimi Çalışmaları

Mustafa ILGAR

Yunus Emre Enstitüsü

Saraybosna/Bosna Hersek

mustafailgar_1440@hotmail.com

Önder ÇANGAL

Yunus Emre Enstitüsü

Saraybosna/Bosna Hersek

ondercangal@hotmail.com

ÖZET

Balkanlar, tarihi boyunca farklı milletlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Türklerin bölgeye gelişi Selçuklu Devleti zamanında Sarı Saltuk'la başlar. Fakat Balkanlar ile kurulacak olan kalıcı ve asıl ilişkiler Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşir. Osmanlı Devletinin bölgeye gelişiyle birlikte Türkçe de bölgede konuşulan diller arasında yerini alır.

Osmanlı Devleti'nden sonra Bosna Hersek topraklarında sırası ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Yugoslav Devleti ve "Tito Yugoslavyası" olarak da bilinen Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti hüküm sürmüştür. Tito'nun ölümüyle Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti parçalanma sürecine girmiş, 3 Mart 1992 yılında yapılan referandumla Bosna Hersek bağımsızlığını kazanmıştır. Bu durum bölgede yaşayan farklı etnik gruplar arasındaki sürtüşmeyi artırmış, 1992 ilkbaharında başlayıp 1995 yılına kadar devam eden savaşın sonunda 14 Aralık 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşması ile Bosna Hersek Devleti kurulmuştur.

Savaş sonrasındaki süreçte Bosna Hersek'te yaraların sarılması adına Türk Temsil Heyeti ile Türk İş Birliği ve Koordinasyon Başkanlığı (TİKA) çalışmalar yapmıştır. Bu kurumların yanı sıra 2009 yılından bu yana Bosna Hersek'te açmış olduğu şubeleriyle faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü de gerek Türkçenin gerekse Türk kültürünün tanıtılması amacıyla çalışmalar yürütmekte; devlet üniversitelerindeki Türkoloji ile Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine destek olmaktadır. Türkçe, başta Yunus Emre Enstitüsü olmak üzere gerek Türk kurumlarının çalışmaları gerekse Türk dizi ve müziklerinin etkisi ile Bosna-Hersek'te günden güne daha da güçlenmektedir.

Bu çalışmada, Bosna Hersek topraklarında Osmanlı Devleti'nden günümüze varlığını devam ettiren Türkçenin atlattığı süreçler ve özellikle son yıllarda Türkçe adına bölgede gerçekleştirilen çalışmalar irdelenmek istenmiştir. Mevcut durumu belirlemeye yönelik olarak hazırlanan bu çalışma betimsel bir çalışma olacak ve bölgede Türkçenin etkinliğini gözler önüne serecektir.

Anahtar Sözcükler: Balkanlarda Türkçe, Bosna Hersek, Yabancılar Türkçe Öğretimi, Yunus Emre Enstitüsü.

ABSTRACT

Balkans have hosted variety of nations and states throughout its history. Turks approach to the region starts with "Sarı Saltuk" at the Seljuks times. But the permanent and solid relationships which will be created appeared at Ottoman Empire times. With the arrival of the Ottomans to the region, Turkish language takes its place among the languages which are spoken in the region.

After Ottoman Empire, Austria-Hungarian Empire, Yugoslav State and Yugoslavia Federal Democratic Republic which is also so called "Tito's Yugoslavia" prevailed in the territory of Bosnia Herzegovina respectively. Yugoslavia Federal Democratic Republic has entered to process of fragmentation after the death of Tito and in 3 March 1992 Bosnia Herzegovina took its independence after performing a referendum. This situation has triggered the conflict among the different ethnical groups who lives in the region and at the end of the war which starts in the spring of 1992 and last until 1995, the State of Bosnia Herzegovina has been built in 14 December 1995 with Dayton Treaty.

During the process after war, Turkish Delegation Representatives and Head of Turkish Coordination Cooperation (TİKA) made too much work for the sake of healing wounds. Apart of these institutions the Institute of Yunus Emre which has been operating in Bosnia Herzegovina with the branches that they opened have been conducting studies for introducing Turkish language and Turkish Culture; and has been supporting the Turkology and Turkish Language and Literature Departments in State Universities. Turkish Language has been strengthened in Bosnia Herzegovina day by day with the effect of Turkish series and music as well as Turkish Institutions workings primarily Institute of Yunus Emre.

In this Research, the processes that Turkish Language pass through from Ottoman times will be shown and in particularly researches which are made currently will be examined. This descriptive research aims to determine current place of Turkish Language and suppose to reveal efficiency of Turkish Language.

Key words: Turkish Language in Balkans, Bosnia Herzegovina, Teaching Turkish to Foreigners, Institute of Yunus Emre.

GİRİŞ

"*Balkan*, kelimesi Türkçe asıllıdır ve dağlık bölge anlamına gelmektedir. Balkanlara bu isim 19. yüzyılın başlarında verilmiştir" (G. S. Bozkurt, 2010: 52). Bosna-Hersek, Balkanların batısında bulunmaktadır. Ülkenin doğusunda Sırbistan, kuzeyinde ve batısında Hırvatistan, güneyinde ise Karadağ yer almaktadır. Ülke coğrafi açıdan iki bölümden oluşmaktadır. Bosna, ülkenin başkenti Saraybosna'yı da içine alan orta ve doğu bölgeler için; Hersek ise, Adriyatik'e yakın olan tarihi Mostar şehrini de içine alan bölge için kullanılmaktadır (İyiyol, 2009: 1).

Osmanlı Devleti bölgeye gelmeden önce Bosna-Hersek bağımsız bir devlet olarak göze çarpmaktadır. Bosna Devletinin bölgede hüküm sürdüğü "XII. yüzyıl ortalarında, muhtemelen Moğol istilâsından kaçan Sarı Saltuk ile sonraları onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlar'a geçerek Dobruca dolaylarında ilk İslâmi cemaati meydana getirmiştir" (Gülseren, 2007: 54). Fatih Sultan Mehmed'in şehzadesi Cem Sultan'ın emriyle Ebu'l Hayr-ı Rumî'nin kaleme aldığı Saltuk-

nâme'nin çeşitli yerlerinde Sarı Saltuk'un yer altından şifalı sular çıkardığı anlatılmaktadır. Bugün Bosna-Hersek'in Blagay şehrinde bulunan Sarı Saltuk Tekkesi, Buna Irmağı kaynağının yeryüzüne çıktığı koca bir kayanın dibinde varlığını sürdürmekte; gerek Saltık-nâme'de geçen rivayetleri gerekse Sarı Saltuk'un Osmanlı Devletinden önce bölgeye geldiğini ispatlamak için delil niteliği taşımaktadır.

XIII. yüzyılda Bosna Devletinin hükümdarı Kulin Ban'dır. Daha sonra Bosna'nın başına geçecek olan Tvrtko kendisini kral ilan eder ve Bosna Kraliyet halinde varlığını sürdürür. Ortaçağ döneminde Bosna Devleti, Balkanlarda toprakları en geniş, siyasi ve iktisadi bakımdan en güçlü olan devlettir (Začinić, 2003: 9).

1180-1463 yılları arasında hüküm süren Bosna Krallığı'na bağlı olan Bosna Kilisesi, Osmanlı fetihlerinden önce "Bogomil" adı verilen bir mezhebe bağlıdır. Ortodoks coğrafyası içinde gelişen mezhebin inançları, geleneksel Hristiyan öğretilerinden oldukça farklıdır. Bogomillerin inançları arasında; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği, bunun bir yanılgı olduğu düşüncesi vardır. Dolayısıyla Bogomiller haça itibar etmemiş, hatta yanlış inancın bir ifadesi olduğu için haça tepki duymuşlardır. Osmanlı'nın bölgeye gelişiyle birlikte, bu Hristiyanlar zaman içerisinde İslam'ı kabullenmeye başlamışlardır (G. S. Bozkurt, 2010: 81).

Bölgede Türk dilinin varlığına ilişkin bulgular dönemler halinde ele alınacak, değerlendirmeler bu doğrultuda gerçekleştirilecektir:

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BOSNA-HERSEK

Ortaçağ Bosna Devletinin bağımsızlığı Osmanlı Devletinin bölgeye gelmesiyle bozulmuştur. Türkler, Bosna ülkesinin merkezinde Hodidyed ve Vrhbosna olarak adlandırılan bölgelere yerleşmişlerdir. Saraybosna'daki Hodidyed kalesi fethedilince Türklerin Bosna'daki ilk devamlı merkezi olmuş ve *Bosna Nahiyesi* olarak adlandırılmıştır. 1463 yılına gelindiğinde Fatih Sultan Mehmed, o dönemde Bosna Kraliyetinin merkezi olan Yayçe şehrini fethetmiş, Ortaçağ Bosna Kraliyeti çökmüştür. II. Sultan Bayezid ise 1482 yılında Hersek bölgesini fethetmiştir (Začinić, 2003: 10).

Bosna, Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altına girdiği dönemde ortaçağdaki adını korumuş, ilk önce sancak, ondan sonra beylerbeyliği, daha sonra eyalet ve Bosna vilayeti olarak adlandırılmıştır. Bosna-Hersek, Osmanlı hâkimiyetinin sona erdiği 1878 yılına kadar Osmanlı Devletinin ayrı bir idare bölgesi olarak varlığını sürdürmüştür (Začinić, 2003: 10).

Osmanlı İmparatorluğu yönetim anlayışı gereği hüküm sürdüğü topraklarda yerli halka baskı uygulamaktan kaçınmış, bölge halkının kendi dininde özgürce ibadet etmesine ve kendi dilinde konuşmasına izin vermiştir. Bu durum şu örnekle somut hale getirilebilir:

Sırp Kralı Lazar'a sorarlar: "Türkleri yener ve Balkanlara hâkim olursanız ne yaparsınız?" Cevabı çok açık ve nettir: "Bütün camileri yıkar, hepsini kilise yaparım." Aynı soru, kendisiyle aynı zamanda yaşayan Osmanlı Sultanı I. Murad'a da sorulur. Cevap farklıdır: "Bir cami yıkılırsa yerine bir cami, bir kilise yıkılırsa yerine bir kilise yaparım" (Uzunçarşılı'dan aktaran G. S. Bozkurt, 2010: 56).

Gösterilen hoşgörü politikası, Osmanlının yerleştiği topraklarda uzun yıllar hüküm sürmesini kolaylaştırmış; fethedilen topraklardaki toplumların İslamiyet'i ve Türkçeyi benimsemesini sağlamıştır. Bu durum Bosna-Hersek bölgesi için de geçerlidir. Bölgenin fethedilmesi "Bogomil Boşnakları"nın İslamiyet'e geçme sürecini de başlatmıştır.

Boşnakların İslamiyet'e geçme süreçleriyle ilgili olarak bilgi vermesi açısından Osmanlı İmparatorluğu'nun vergi defterleri önem arz etmektedir. O dönemde vergi defterlerine geçen bölgedeki hane sayıları şu şekildedir: 1468-1469 tarihli Osmanlı vergi defterlerine göre toplam Hristiyan hane 37.125, Müslüman hane 332'dir. 1485 yılına ait vergi defterlerine göre 30.552 Hristiyan hane, 4.134 Müslüman hane; 1520 yılına ait vergi defterlerine göre 98.095 Hristiyan hane, 84.675 Müslüman hane tespit edilmiştir. Vergi defterlerinden elde edilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Boşnakların İslamiyet'e geçiş süreçleri uzun bir dönemi kapsamaktadır (Malcolm, 1994/1999: 102-103).

İslamiyet'i benimseyen Boşnaklar, zaman içerisinde Osmanlı eğitim kurumlarına da katılmıştır. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a bırakıldığı yıllarda bölgede 434 ilkokul, 43 medrese ve lise, Askerî İdadi, Öğretmen Okulu, 12 sanat okulu ve Vilayet Yüksek Okulu vardır (Kaya, 1997: 16). Bu eğitim kurumlarından "en meşhur olanları Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Beg, Tuzla'daki Behram Beg ve Travnik'te Elçi İbrahim Paşa medreseleridir. Medreselerde dersler Türkçe verilmiştir. Gazi Hüsrev Beg, 1537 yılında medresenin yanına bir de kütüphane kurmuştur. Kütüphanede Türkçe, Arapça ve Farsça yüzlerce el yazması eser saklanmaktadır" (Začinović, 2003: 12).

Osmanlı Döneminde Türkçe bu coğrafyada konuşma dili olmanın yanı sıra edebiyat dili haline de gelmiştir. Mollâ Mustafa Başeski, XVII. yüzyılın sonlarıyla XVIII. yüzyılın başları arasında Saraybosna'daki olayları takip ederek "Rûz-nâme" adlı eseri yazmıştır. XIX. yüzyılda yaşayan ve Gazi Hüsrev Beg Camiinde meşhur muvakkit olan Saraybosnalı Salih Sıdkî "Târih-i Bosna" adlı büyük eserini Türkçe olarak ortaya koymuştur. Bu yazarların, ana dilleri Boşnakçadır. Buna rağmen yazarlar Türkçe ve diğer şark dillerinde eserler kaleme almışlardır. Bu durum, yazarların Türkçeyi ve öteki şark dillerini eser verebilecek derecede iyi bildiklerini göstermektedir (Začinović, 2003: 12-13).

Bosna-Hersek'te Türkçenin yer edinmesiyle birlikte zamanla bölgede Türkçe gazetelerin çıkarılması ihtiyacı doğmuştur. *Bosna* gazetesi, 1866 yılında bu ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Gazetenin çıkarılabilmesi için Şerif Osman Paşa'nın teşviki üzerine İstanbul'dan eski Türk harfleri yollanmış, İstanbullu Kadri Efendi eski Türk harflerinin dizgicisi olarak Saraybosna'ya gönderilmiştir. Dört sayfa olarak hazırlanan gazetenin dış sayfaları Boşnakça olarak Kiril alfabesiyle, iç sayfaları Türkçe olarak eski harflerle basılmıştır. Yine 26 Aralık 1868'da *Gülşen-i Saray* ve 2 Mart 1876'da *Neretva* gazeteleri Bosna-Hersek'te Türkçe olarak yayın hayatına başlamış gazetelerdir. *Gülşen-i Saray*'ın son sayısı 1 Temmuz 1872, *Neretva* gazetesinin son sayısı 16 Aralık 1876 tarihlidir (Začinović, 2003: 15-20).

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU SONRASINDA BOSNA-HERSEK

18. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlardaki Ortodoksların hamisi olarak ortaya çıkan Rusya, Osmanlının bölgede ıslahatlar yapmasını istemeye başlamıştır. 1876 yılında Rusya'nın yanı sıra ıslahat fikrine destek veren İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa ve İtalya elçilerinin de katılımıyla İstanbul'da bir konferans toplanmıştır. Konferans devam ederken II. Abdülhamid, Kanunu-Esası olarak da bilinen anayasayı ilan ederek konferansın toplanma gerekçesini ortadan kaldırmış; konferansta hazırlanan protokolü de Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale sayarak reddetmiştir. Protokolün reddedilmesini savaş nedeni sayan Rusya, Rumi takvimle 1293'te Eflak ve Boğdan'a girerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (24 Nisan 1877). Osmanlı bir anda Balkanlarda ve Kafkas cephesinde Rusya ile savaşmaya başlamıştır. Osmanlıların başarılı olduğu tek yer olan Plevne'deki savunma Aralık 1877'ye kadar devam etmiş; fakat daha fazla dayanamamıştır. Ruslar, Balkanlarda Plevne engelini aştıktan sonra hızla İstanbul'a doğru ilerlemeye başlamış; Ocak 1878'de Edirne'yi de alarak Ayastefanos'a, yani bugünkü Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır. Taraflar 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşmasını imzalamış, fakat başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri bu antlaşmayı tanımamıştır (Milliyet/Hachette, 2000: 829).

Bunun üzerine 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma sonucunda, Osmanlı Devleti, Bosna-Hersek'ten ayrılıp Doğu Rumeli topraklarına doğru geri çekilmek zorunda kalmış, Osmanlı Devleti'nin geri çekilmesiyle birlikte Avusturya-Macaristan Balkanları işgal etmiştir. Osmanlı Devletinin 93 *Harbi* olarak da bilinen bu savaşı kaybetmesiyle (1877-1878) Balkanların tarihinde Boşnaklar başta olmak üzere bu coğrafyada yaşayan herkes için yeni ve karmaşık bir dönem başlamıştır (Geçer, 2009: 11).

İşgalden sonraki yedi yıl boyunca bölgede Türkçe yayın çıkartılmamıştır. Yedi yıllık aradan sonra Mehmet Hulusi, Neretva gazetesinden edindiği birikimlerle 1884 tarihinde *Vatan* adında haftalık bir gazete çıkarmaya başlamıştır (Geçer, 2010: 386). Gazetenin yayın hayatına başlaması Bosna-Hersek'te büyük bir yankı uyandırmış ve başta Boşnaklar olmak üzere 600-700 civarı kişi gazeteye abone olmuştur (Začinović, 2003: 22).

Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile boğuştuğu işgal yıllarında bölgede Türkçe öğretilmeye devam etmiştir. Bu dönemde Türkçenin öğretilmeye devam etmesi ve yapılan sınavlarda öğrencilerin Türk dilinden sorumlu tutuluyor olması ile ilgili Vatan gazetesinde de haberler çıkmıştır. Bu haberlerden Vatan Gazetesinin 1885 tarih ve 39 numaralı sayısında çıkan "Rüştiye İmtihani" başlıklı yazıda Saraybosna'daki Rüştiye'ye devam eden seksenden fazla öğrencinin sınava girdiği ve sınavda fen bilimleri, Arapça, Farsça, Türkçe ve Boşnakça dillerinden sorular sorulduğu belirtilmektedir. 12 Haziran 1885 tarihli 40 numaralı sayıda ise "Mekteb-i Rüştiye İmtihani" başlıklı bir haber yer almaktadır. Haberde Mekteb-i Rüştiye'ye giriş sınavında başarılı olan öğrencilerin isimleri yayımlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin, Rüştiye'nin birinci sınıfından başlayıp dördüncü sınıfına kadar Arapça, Farsça ve Türkçe öğrendikleri ifade edilmiştir (Geçer, 2010: 387).

İşgal altında geçen 30 seneden sonra, 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i tamamen egemenliği altına almış, bu durum

çoğunluğunu Boşnak Müslümanların oluşturduğu yeni bir göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Göç eden insanlar, genellikle Türkiye topraklarına yerleşmişlerdir (Önen: 2006: 45). Osmanlı Devleti'nin savaş sonunda Balkanlar'da kalan Türkler için yapabildiği tek şey geride kalanların dinî vecibelerini yerine getirmelerini ve Türkçe eğitime devam etmelerini sağlamaya çalışmak olmuştur (Önen: 2006: 49). Osmanlı Devleti, Bosna-Hersek'ten çekildikten sonra bölgede Türkçenin öğretilmeye devam ettiğini o dönemde bölgede çıkartılan dergilerde yer alan haberlerden anlamak mümkündür:

1913 tarih ve 15-16 numaralı Misbah mecmuasına Hafız Süleyman imzasıyla yansıyan "Bosna ve Hersek Evkaf ve Maarif-i Umumiye Müdüriyet-i Behiyesine" başlıklı yazıda, Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren mektep ve medreselerin modernize edilmesinin gerekliliği vurgulandıktan sonra, buralarda okutulacak derslerin listesi verilmiştir. Bu dersler içerisinde "Muhtasar Kavaid-i Esasiyye-i Türkiye" de vardır. Aynı yazının devamında "İş bu medreselerde Arapça, Türkçe, Boşnakça, Almanca okunacaktır." denilmektedir. Yeni usulde eğitim verecek olan mektep ve medreselerde okutulacak ders cetvelinde ..., birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar toplam 50 saat Türkçe ders okutulacağı ifade edilmiştir (Geçer, 2010: 389).

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'te egemenliğini devam ettirdiği yıllarda ülkede yaşanan en büyük kültürel problemlerden birisi alfabe sorunu olmuştur. Nitekim ülkede Boşnakçaya uygulanan bir Arap harfli, bir Latin harfli ve bir de Kiril harfli alfabe vardır. Bu durum Osmanlı Türkçesinin kullanım alanını daraltmış ve Osmanlı/Türk kültürü ile Boşnaklar arasındaki bağları yavaş yavaş koparmaya başlamıştır (Geçer, 2009: 12).

Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük Franz Ferdinand, 1914 yılında bölgeyi ziyaret etmek için Saraybosna'ya gelmiştir. Yoğun güvenlik önlemleri arasında üstü açık arabasıyla insanları selamlayan Arşidük Ferdinand, şehrin merkezi olan bugünkü adıyla Başçarşı bölgesinde Gavrilo Princip tarafından gerçekleştirilen suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu olay I. Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olarak gösterilmiş; nitekim 28 Temmuz 1914'de Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir (Milliyet/Hachette, 2000: 872). "I. Dünya Savaşı sonunda, 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun diğer müttefikleri ile yenilmesinin ardından, İttifak Devletleri'nin orduları güneyden ilerleyip, kalan Sırp askerleri ile birleşerek Avusturyalıları Sırbistan'dan ve Kosova'dan çıkarmışlardır" (Önen, 2006: 50).

"Batılı Devletler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması sonucunda, tekrar güçlü bir Germen yapısı ile karşı karşıya gelmemek için Avusturya-Macaristan'ı mümkün olduğunca çok parçalı bir yapıya büründürmenin peşine düşmüşlerdir" (Önen, 2006: 51). Balkanlar'ın merkezinde, birden fazla etnik unsuru bünyesinde barındıran Yugoslavya oluşumunun en uygun çözüm olacağı konusunda fikir birliği yapılmış; bu çerçevede savaş sonrası İttifak Devletleri Avusturya-Macaristan'ın parçalarından olan Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Sırbistan'ı aynı devlet çatısı altında buluşturma fikrine destek vermişlerdir (Yürür, 1999: 6).

"Yeni kurulan Yugoslav Devleti, 1 Aralık 1918'de ilan edilir. Resmi adı Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olan devlet; daha önce Avusturya-Macaristan

yönetiminde olan Slovenya, Hırvatistan-Slavonya, Voyvodina, Dalmaçya, Bosna-Hersek ve Karadağ Krallığı ile bugünkü Makedonya ve Kosova topraklarını içeren Sırbistan'ı kapsamaktadır" (Kenar, 2005: 42-43). Bölgede önce krallık, daha sonra Tito Yugoslavyası'ndaki insanlar Türkçe öğrenmek için uğraşılarda bulunmuş, uzun bir aradan sonra Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç'in çabalarıyla 1925 yılında Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde Şarkiyat Kürsüsü açılmıştır. Kürsüde Arap Dili ve Edebiyatı ile Fars Edebiyatının yanı sıra Türkçe de öğretilmiştir (Hafız, 2001, parag. 3).

1940'lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya'da Alman yayılcılığının etkisi gözle görülür boyutlara ulaşmıştır. Yugoslavya, 25 Mart 1942'de Almanya'nın baskılarının artması üzerine İtalya, Japonya ve Almanya'dan oluşan faşist mihvere katılmak zorunda kalmıştır. Antlaşmadan iki gün sonra Yugoslavya'da kral ve hükümet devrilmiş, bunun üzerine, Alman ordusu 6 Nisan'da Belgrad'ı bombalayarak Yugoslavya'ya girmiştir. 17 Nisan 1942'de ise Yugoslavya koşulsuz olarak teslim olmuştur (Armaoğlu, 1996: 374).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 2 Aralık 1945'te farklı etnik kökenleri barındıran yapısıyla Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur. Tito'nun kurmuş olduğu Yugoslavya Cumhuriyeti; Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya olmak üzere altı cumhuriyet ile Kosova ve Voyvodina olmak üzere iki özerk bölgeden oluşmuştur (Önen: 2006: 60). "Kurulan yeni Tito Yugoslavya'sında verilen sözler ve alınan kararlar Müslüman topluluklar için uygulanmamış ve bu dönemde Müslümanlar ve Türkler baskı altında yaşamışlardır" (G. S. Bozkurt, 2010: 54). Bu dönemde oluşturulan;

... baskıcı ortama karşılık Türklere, diğer azınlık gruplarıyla birlikte, özellikle eğitim alanında olmak üzere bazı haklar tanınmıştır. 23 Aralık 1944'te, Makedonya Türklerinin toplumsal ve kültürel yaşamında önemli bir yeri bulunan "Birlik Gazetesi" yayımlanmaya başlamıştır. 28 Aralık'ta günde sadece beş dakika olmak üzere ilk Türkçe radyo yayını başlamış, 1946 yılında ise Makedonya Türklerinin yoğun kültür ve spor faaliyetlerini gerçekleştirdikleri; fakat bir yıldan kısa bir süre içerisinde kapatılan "Zafer Cemiyeti" kurulmuştur (Oktay, 2003: 138).

1950 yılında Bosna-Hersek'teki köklü kültürel mirasın ortaya çıkarılıp tanıtılması amacıyla Saraybosna'da Prof. Nedim Filipoviç'in öncülüğünde Şarkiyat Enstitüsü kurulmuş, Felsefe Fakültesi'nde Şarkiyat Bölümü açılmıştır. Enstitüde; Türk dili, tarihi, kültürü ve sanatı gibi alanlarda bilimsel ve akademik düzeyde faaliyetler yürütülmektedir (Hafız, 2001, parag. 4).

Tito, 1945'den 1980 yılına kadar 35 yıl süreyle Yugoslavya'yı yönetmiştir. Bu süreçte Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve Cumhuriyetler arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye, devam eden gizli rekabeti ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Tito'nun ölümü ve halkın zamanla azalan refah düzeyi ile birlikte ulusçuluk anlayışı Yugoslavya'da yurttaşlığın önüne geçmeye başlamış, Yugoslavya parçalanma sürecine girmiş ve 1986-1992 yılları arasında yaşanan kanlı iç savaşların sonrasında Yugoslavya parçalanmıştır (Önen, 2006: 3).

23 Aralık 1990'da Slovenya, Ocak 1991'de Makedonya, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bosna-Hersek ise 3 Mart 1992 tarihinde

yapılan referandumla Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanmıştır (Yürür, 1999: 75).

Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte "Büyük Sırbistan" hayalini gerçekleştirmeyi bekleyen Slobodan Milošević harekete geçmiştir. Kurulması düşünülen "Büyük Sırbistan ..., coğrafi olarak bugünkü Sırbistan, Makedonya, Karadağ ve Bosna'nın büyük bir bölümü ile Slovenya'nın tamamı ve Dalmaçya'nın büyük bir bölümünü ... içermektedir" (Stevanović, 2001/2005: 57). Sırp lar arasında yükselen milliyetçilik anlayışı, Sırp ların yoğun veya azınlıkta bulunduğu yerlerde gerilimi yükseltmiştir. 1992 ilkbaharında başlayıp 1995 yılına kadar devam eden savaş, 21 Kasım 1995'te paraflanan ve 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te imzalanan Dayton Anlaşması ile son bulmuş, Bosna-Hersek Devleti kurulmuştur. Paris Antlaşması'yla resmen ilan edilen Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti'nden meydana gelen bir devlettir. Dayton Antlaşması ile Bosna-Hersek'in %51'i Boşnak-Hırvat Federasyonuna, %49'u ise Sırp Cumhuriyetine verilmiştir (Eker, 2006: 72). Ülkede iki bölgenin dışında, bir de özel statüye sahip, yaklaşık 80 bin nüfuslu *Brčko Bölgesi* bulunmaktadır. Karma nüfusa sahip Brčko, herhangi bir bölgeye bağlı değildir ve Mart 2000'den beri özerk hükümete, polis teşkilatına, yürütme ve yargı organlarına sahiptir (Türbedar, 2010: 3).

3. DAYTON ANLAŞMASI SONRASI BOSNA-HERSEK

Bosna savaşlarından sonra yaraların sarılması adına bölgeye ilk gidenler Türk askerî birlikleri olmuştur. Daha sonra TİKA, Bosna-Hersek'in yeniden imarı ve kalkınması için önemli adımlar atmıştır. TİKA; sadece ekonomik faaliyetlerle kalmamış, Türkoloji projesi kapsamında 2001 yılında Tuzla Üniversitesi'nde, 2005 yılında ise Zenica (Zenitsa) Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri açmıştır (Geçer, 2010: 390-391). Bosna-Hersek'te bu üniversitelerin yanı sıra Saraybosna Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü ile Türkiyeli girişimcilerin 2008 yılında açtığı Uluslararası Burç Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümü vardır. Son olarak Saraybosna YETKM'nin desteğiyle Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi Beşerî Bilimler Fakültesi bünyesinde 12 Kasım 2012'de Türk Dili ve Edebiyatı bölümü açılmıştır (Saraybosna YETKM, 2012b).

Bu üniversitelerden mezun olan öğrenciler genellikle Bosna-Hersek'teki Türk firmalarında çalışmaktadır. Bazı öğrenciler Türkiye'den gelen misafirlere Bosna-Hersek'te, bazı öğrenciler yaz aylarında Bosna-Hersek'ten giden turistlere Türkiye'de rehberlik yapmaktadır. Yine isteyen öğrenciler alanlarında yüksek lisans ve doktora yapma imkânına sahiptir.

Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü çeşitli ülkelerde Türkçe öğretim merkezleri açmıştır. Bu merkezlerden ilki olan Saraybosna YETKM, 17 Ekim 2009 tarihinde, Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da açılmıştır. Merkez; iki ayrı binada beş dersliği, konferans salonu, iki kütüphanesi ve sergi salonuyla Bosna-Hersek vatandaşlarına hizmet etmekte, her dönem 250'den fazla kursiyer merkezde Türkçe öğrenmektedir.

Bosna-Hersek'teki ikinci merkez olan Foynitsa YETKM, 9 Ekim 2011 tarihinde Bosna-Hersek'in Foynitsa şehrinde İstanbul Ümraniye Belediyesi

tarafından yaptırılan binada hizmete açılmıştır. Merkezde her dönem 60'tan fazla kursiyer Türkçe öğrenmektedir.

Türk kültür merkezleri, gerek Bosna-Hersek'e gerekse Türkiye'ye ait özel günlerde ve haftalarda sosyal etkinlikler düzenlemektedir. Cimbujada Bahar Şenliği, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Şenliği, Ahitname Töreni, Ayvaz Dede ve Musalla Şenlikleri bu etkinliklerdendir. Bu tür etkinliklerde Türkçe öğrenen Bosna-Hersekli bir araya getirilmektedir. Merkezlerde Türk müziği dinletileri, kitap tanıtımları, şiir günleri, ebru ve yemek kursları düzenlenmektedir. Türkiye'den gelen ve hedef dili konuşan Türk okutmanlardan Türkçe öğrenen Bosna-Hersekli kursiyerler, derslerin yanı sıra konuşma kulübü çalışmalarıyla pratik yapma imkânı bulmaktadır. Kursu tamamlayan ve sertifika sınavında başarılı olan kursiyerler "Avrupa Konseyi Ortak Dil Kriterlerine" uygun olarak hazırlanan ve kursiyerlerin Türkçe bildiklerini belgelendiren "Yunus Emre Enstitüsü Sertifikası"nı almaktadır (Saraybosna YETKM, 2012d).

Bosna-Hersek Devleti; Bosna-Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve Brčko özerk bölgesinden meydana gelmektedir. Bosna-Hersek Federasyonu ise; Una-Sana, Posavina, Tuzla, Zenitsa-Doboy, Bosna Podrinje, Orta Bosna, Hersek-Neretva, Batı Hersek, Saraybosna ve Livno olmak üzere on kantondan oluşmaktadır. Türkçe; Hersek Neretva, Bosna Podrinje, Zenitsa Doboy, Orta Bosna ve Saraybosna kantonlarında 2. ve 3. seçmeli dil olarak ilköğretim okullarında ve liselerde okutulmaktadır. Beş kantonda 4500'den fazla öğrenci Türkçeyi seçmeli dil olarak öğrenmektedir. Bu öğrencilerin yanı sıra Una-Sana, Tuzla, Zenitsa-Doboy, Bosna Podrinje, Orta Bosna ve Saraybosna Kantonlarında yetişkinlere yönelik Türkçe kursları düzenlenmektedir. Bu kurslarda da 500'den fazla Bosna Hersekli Türkçe öğrenmektedir. Bosna-Hersek'te 5000'den daha fazla birey Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Türkçe öğrenmektedir. Türkçe öğrenerek liseden mezun olan öğrenciler Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren üniversitelerin Türkoloji veya Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine devam etme imkânına sahiptir.

Kantonlarda Türkçenin seçmeli dil veya kurs olarak öğretilmesi işi Saraybosna YETKM tarafından düzenlenmekte ve desteklenmektedir (Saraybosna YETKM, 2012e, 2012f, 2012g). Okullarda görev yapacak olan öğretmenler Bosna-Hersek'teki Türkoloji veya Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu Bosna-Hersekli öğretmenler arasından seçilmektedir. Bu durum üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olan öğrencilere iş imkânı sağlamaktadır.

Saraybosna YETKM, Türkoloji projesi kapsamında protokol imzaladığı Bosna-Hersek'teki üniversitelere her yıl öğretim elemanı görevlendirmesi gerçekleştirmekte, bölüm ve programların -eğitim amaçlı kullanılmak üzere- araç-gereç ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Saraybosna YETKM, 2012b, 2012c). Ayrıca başarılı olan kursiyerleri Türkiye'de gerçekleştirilen Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Yaz Okulu programına davet etmektedir (Saraybosna YETKM, 2012a).

Bosna-Hersek, Türkiye'ye ve Türkçeye güçlü bağlarla bağlıdır. Bu bağlar kullanılan dilde de kendisini göstermektedir. Öyle ki Türkçe, Boşnaklar arasında ibadet dili olarak görülmekte, iki dil arasındaki ortak kullanımların fazla olduğu göze çarpmaktadır. Günlük hayatta edilen duaların, tortulaşmış kalıp sözlerin ve tekkelerde okunan ilahilerin büyük bir kısmı Türkçedir. Bosna Herseklilerin sıklıkla kullandıkları "bajram mubarek olsun, başn sa olsun, dostum sa olsun, sabah

hajrula, akşam hajrula, Allahimanet, Allah razi olsun, bajrambareçula” gibi kalıplaşmış ifadeler, bu duruma örnek gösterilebilir. Boşnak halk kültürünün, Türk dinî ve mistik folkloru ile etkileşimi devam etmektedir (İyiyol, 2009: 12). Bosna-Hersek’te Türkçe, başta YETKM’ler olmak üzere gerek Türk kurumlarının çalışmaları gerekse Türk dizi ve müziklerinin etkisi ile günden güne daha da güçlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Armaoğlu, F. (1996). *20’nci yüzyıl siyasi tarihi, (1914-1918)*. (Cilt I). Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Bozkurt, G. S. (2010, Kış). Tito sonrası dönemde eski Yugoslavya bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, X/2, 51-95.
- Demir, N. ve Erdem, M. D. (2013). *Saltık-Nâme* (4 cilt). İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Kültür Yayınları.
- Eker, S. (2006). Bosna’da etno-linguistik yapı ve Türk Dili ve Kültürü üzerine. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (72), 71-84.
- Geçer, G. O. (2009). *Bosna-Hersek'te bir Osmanlı aydını: Salih Safvet Başış*. Tuzla/Bosna-Hersek: Tuzla Kantonu Arşivi Yayınları.
- Geçer, G. O. (2010, 16-18 Aralık). Türkçenin çekilmeye direndiği bir vatan: Bosna-Hersek. III. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*. İzmir, 2011. ss. 384-391.
- Gülseren, C. (2007, Şubat). Balkanlardaki Türk İzleri. *Somuncu Baba Aylık İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, (76), 54-57.
- Hafız, N. (2001, 25-26 Ekim). *Eski Yugoslavya bölgelerinde Türkçenin öğretimi*. Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumunda sunuldu. Web: <http://www.turkceogretimi.com/yabancilara-turkce-ogretimi/eski-yugoslavya-bolgelerinde-turkce-nin-ogretimi> adresinden 1 Mart 2013’de alınmıştır.
- İyiyol, F. (2009). *Boşnak halk kültüründe Mevlânâ ve Mevlevîlik*, 1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, ss. 1-14.
- Kaya, F. (1997). *Çağdaş Boşnak edebiyatı antolojisi*. (1. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kenar, N. (2005). *Yugoslavya*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Malcolm, N. (1999). *Bosna'nın kısa tarihi*. (Çev. A. Karadağlı). İstanbul: Om Yayınevi. (Eserin orijinali 1994’de yayımlandı).
- Milliyet/Hachette. (2000). *Axis Ansiklopedik Sözlük*. (Cilt 2). İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Oktay, E. O. (2003). Çözülmeyen düğüm Makedonya sorunu ve Makedonya Türkleri., E. Türbedar. (Editör). *Balkan Türkleri*. Ankara. ASAM yayınları, ss.148-155.
- Önen, A. M. (2006). *Kosova'nın nihai statüsü: tarihi süreç ve günümüzdeki gelişmelerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012a). *Yunus Emre Enstitüsü Türkçe yaz okulu kapanış töreni gerçekleştirildi*. Web:

- <http://yee.org.tr/turkiye/tr/haberler/bizden-haberler/yunus-emre-enstitusu-turkce-yaz-okulu-kapanis-toreni-gerceklestirildi-108> adresinden 6 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012b). *Mostar'da Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açıldı*. Web: <http://yee.org.tr/turkiye/tr/haberler/bizden-haberler/mostarda-turk-dili-ve-edebiyati-bolumu-acildi-295> adresinden 3 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012c). *Zenica Üniversitesine eğitim desteği*. Web: <http://www.yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/zenica-universitesine-egitim-destegi-809> adresinden 7 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012d). *Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezinde sertifika sevinci*. Web: <http://yee.org.tr/turkiye/tr/haberler/bizden-haberler/saraybosna-yunus-emre-turk-kultur-merkezinde-sertifika-sevinci-348> adresinden 7 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012e). *Kantonlardaki Türkçe öğretmenlerine bilgilendirme toplantısı*. Web: <http://www.yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/kantonlardaki-turkce-ogretmenlerine-bilgilendirme-toplantisi-804> adresinden 7 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012f). *Türkçe öğrenen öğrenciler kitaplarına kavuştu*. Web: <http://www.yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/turkce-ogrenen-ogrenciler-kitaplarina-kavustu-799> adresinden 7 Mart 2013'de alınmıştır.
- Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi. (2012g). *Bosna-Hersek'te Türkçe eğitime destek sürüyor*. Web: <http://www.yee.org.tr/bh-saraybosna/tr/haberler/bizden-haberler/bosna-hersekte-turkce-egitime-destek-suruyor-803> adresinden 7 Mart 2013'de alınmıştır.
- Stevanović, V. (2005). *Halkın Tiranı Milošević*. (Çev. H. Yüksel). İstanbul: Kapı Yayıncılık. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).
- Türbedar, E. (2010). Barışının 15. yıl dönümünde Bosna-Hersek: Dayton Barış Anlaşması'nın neticelerinin değerlendirmesi. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu*. Web: <http://www.tepav.org.tr> adresinden 30 Nisan 2013'de alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1940). Murad I. *İslam Ansiklopedisi, C.VIII*, Ankara ve İstanbul: Maarif Bakanlığı, ss.587-598.
- Yürür, P. (1999). *Geçmişten günümüze Kosova sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Začinović, N. (2003). *Bosna kütüphanelerindeki eski Türkçe gazetelerin dili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.